

baş ucunda altın şamdan
başının üstünde turna sürüleri uçan
ve güpe gündüz uyuyan
birisinin içinden gidilir". (Bedri Rahmi) (30)

Ve simsiyah saçlı, Lizboa'lı Maria Barbos'undan bir masal ister

"lizboa
boa
sim siyah saçlı kadın
mariyya
bir masal söyle bana
kan nasıl çıkmadı taştan
o ölen kimdi
mariyya". (Mariyya) (31)

Bunu şöyle izah eder: "Bu masallarda ve tekerlemelerdeki irrealisme maddenin ötesine geçen bir mücerred alemin tahassüründen ibarettir. Realiteyi mistisizmle karıştıran, maddeler ve ikkanlarla eğlenen çocuk varlığımızı biz daima içimizde saklamışızdır". (32)

BİBLİYOGRAFYA

A. Kitaplar

- BAYDAR, Mustafa, Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar, A.H.Yaşaroğlu Kitap ve Kağıtçılık L.Ş., İstanbul 1960.
ÇELEBİ, Asaf Halet, He, Şiirler, 1942.
ÇELEBİ, Asaf Halet, Om Mani Padme Hum, Şiirler, Yeditepe Yayınları, 1953.
NECATİGİL, Behçet, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, 8. Baskı, İstanbul Kasım-1975.

B. Dergiler

- İstanbul San'at Edebiyat Dergisi : Haziran-1954, sayı: 8; Temmuz-1954, sayı:9; Ağustos-1954, sayı:10; Eylül-1954, sayı: 11; Ekim-1954, sayı: 12; Kasım-1954, sayı:13; Aralık-1954, sayı:14.
Türk San'atı Dergisi: Aralık-1953, sayı:18; Ekim-1954, sayı: 28; Ocak 1959, sayı: 68
Yeditepe Dergisi: 1. Aralık. 1953, sayı : 50.
Yeni Adam Haftalık Fikir Gazetesi: 6. Şubat. 1941, sayı : 319.

(30) a.g.e. sf : 14

(31) Om Mani Padme Hum, sf.69

(32) İstanbul San'at Edebiyat Dergisi, Kasım 1954, S.13, sf.26

ZİLE'DE SÖYLENEN MAHALLİ SÖZ VE DEYİMLER

Mehmet YARDIMCI*

Milattan Önce 5000 yıllarında Ninova Hakimesi Semiramis tarafından kurulan Zile, Halk Kültürü açısından Anadolu'da çok önemli görülen birkaç merkezden biridir. İçinde doğup büyüdüğüm bu kentte uzun yıllar Edebiyat öğretmeni olarak görev yapışım; Yalın yazı (Maşat), Akcakeçili, Karşıyaka, Çiftlik, Alıçözü, Kağızman köyleri ile Turhal, Artova ilçe merkezlerinde yaptığım araştırmalar mahalli söyleyişte birliğin önemli ölçüde varlığını delillerle göstermiştir.

Zile'de söylenip Zileli'lerin rahatlıkla anlayabildiği "Amedenden hoşmeden, culuh hopladı culfalığa gumbüden" gibi bir söyleyiş yöredeki mahalli söz ve deyişlerin ilginç örneklerindendir.

Sayın hocam Prof.Dr. Osman Nedim Tuna için hazırlanan Armağan'da dile yönelik bir çalışmanın yer almasını daha uygun bulduğumdan Zile'de söylenen mahalli söz ve deyimleri bir araya getirdim.

ABDESTLİK	: Banyo
ACAR	: Yeni, hiç kullanılmamış
AĞA	: Baba
AĞLEŞ	: Dur, bekle
AĞLEŞMEK	: Alay etmek
AĞARTI	: Süt ve süttten yapılan yoğurt, ayran, peynir gibi maddelerin tümü.
AHA	: İşte
ALAF	: Alev, ateş
ALIŞMAK	: Yanıcı maddelerin alev alması, tutuşması.
ALUÇ	: Sarı renkli bir çeşit dağ meyvesi
AMEDENDEN	: Aniden, birden bire
ANA	: Yaşlı, dede soyundan kadın
ANNAÇ	: Karşı
ANGUT	: Anlayışı kıt, bön bön bakan, saf.
ANADUT	: Harman yerinde kullanılan üç çatalı bir alet
ARŞUNALIK	: Gölge, çardak

* Öğr.Grv, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü

ARSINMAK	: Utanmak
AŞURMA	: Kulplu kazan
AŞHANE	: Mutfak
AVARA	: İşsiz, güçsüz, boş gezen
AYA	: Avuç içi
AYRIK	: Yabani ot
AYAHCAH	: Merdiven
AZE	: Vücut
AZITMAK	: İstenmeyen kedi, köpek yavrularını evden uzak ve gelemeyeceği yerlere götürüp bırakmak
AZIK	: Yiyecek
AVUZ	: İnek, manda ve davarların ilk sağımından elde edilen oldukça koyu kıvamlı süt

BADAL	: Merdiven basamağı
BADI	: Ördek
BADEM PARMAK	: İşaret parmağı (şahadet parmağı)
BAYAHDAN	: Biraz önce
BALDIRCAN	: Patlıcan
BAT	: Yeşil mercimek, salça ve düğü ile yapıp pişirilmeden yenen bir çeşit yemek
BAZLAMA	: Sac ekmeği
BESLEK	: İleride evlendirilmek üzere küçük yaşta alıp büyü-tülen kimsesiz ya da yoksul çocuk
BECİT	: Acele
BEK	: Sert, sağlam
BELEMEK	: Çocuğu kundağına sarıp yatırmak
BESİK KERTME	: Kundaktaki kız ve erkek çocukların aileleri tarafın-dan ileride evlenmeleri için karar verilmesi
BIDIK	: Böbrek
BILDIR	: Geçen sene
BİÇALA	: Kısa bir an
BIYO	: Bir kere
BİSOKUM	: Bir lokma
BOZ	: Bakımsız üzüm bağı ve sürülmemiş tarla
BÖCÜK	: Haşare
BÖRK	: Bere
BU ESİRDE	: Bu zamanda
BUYMUŞ	: Donmuş
BÜRÜK	: Çarşaf

CAĞ	: Banyo ihtiyacını gidermek için yapılmış yer
CEBELLEŞMEK	: Didişmek, tartışmak

CEREK	: Uzun sırık
CIBIR	: Yoksul, fakir
CILGA	: Keçi yolu, dar yol
CIRIT	: Hızlı yürümek
CIV	: Kamış
CİBBİK	: Alkış
CİCİK	: Meme
CİMCİK	: Çok az
CULUK	: Hindi
CULA	: Karga
CULFALIK	: Kilim dokuma tezgahı
CÜCÜK	: Cıvıv

ÇALKALAMA	: Ayran
ÇALGI	: Uzun saplı ahır ya da sokak süpürgesi
ÇAMDI	: Ters tavan
ÇAYLIK	: Uzun kadın donu
ÇALUNTU	: Felçli
ÇAPAK	: Göz iltihabı
ÇEDİK	: Çocuk ayakkabısı
ÇEKÜ	: Yazma
ÇEMÜT	: Dut kurusu
ÇEMÜŞ	: Kuru üzüm
ÇEMÇÜK	: Çirkin
ÇEREZ	: Leblebi
ÇETEN	: Saman taşıma arabası
ÇENE	: Köşe başı
ÇIKI	: Bohça
ÇİT	: Tel anahtar
ÇİR	: Zerdali kurusu
ÇİĞİT	: Çekirdek
ÇİĞ	: Kırığı
ÇİSE	: İnce yağmur
ÇİTİLEMEK	: İlmek, dikmek; kazak, çorap tamiri yapmak
ÇİMMEK	: Banyo yapmak
ÇORLU	: Hastalıklı
ÇOŞTAR	: Laf getirip götüren, ortalığı karıştıran
ÇOĞDÜRMEK	: Ayakta işlemek
ÇÖKEK	: Çamurlu su birikmiş çukur yer
ÇÖCELENMEK	: Oyalamak, boşa vakit geçirmek
ÇUL	: Kilim
ÇUŞ	: Eşeklerin durması için eşeklere hitaben söylenen söz

DAŞDAR	: Sofra bezi
DALLANMA	: Yelek
DAKANAK	: Takıntı
DAKLAŞMA	: Sataşma
DALAK	: Bal peteği
DALAMAK	: Yün giysilerin vücutta kaşıntı yapması
DANGADAK	: Aniden
DEBELLENMEK	: Yuvarlanmak
DEĞİRMİ	: Yuvarlak
DENE	: Buğday tanesi
DEPMÜK	: Tekme
Depmez deşürmez olmak	: Çok zengin olmak
DEYYUS	: Kötü adam
DINGILDAMAK	: Gevezelik etmek, boş konuşmak
DIGA	: Çocuk
DIHMAK	: Yemek
DİĞİRDİĞİR	: Diş diş, sert
DİNELMEK	: Ayakta durmak
DİKELMEK	: Karşı koymak
DİRGİN	: Harman yerinde kullanılan ağaçtan yapılmış iki çatalı alet
DOMBALAK	: Takla
DOMALMAK	: Eğilmek
DOLUKMAK	: Üzüntüden ağlayacak hale gelmek
DÖNGEL	: Muşmula
DÖRT DOMBALAK	: Takla atılarak oynanan çocuk oyunu
DÖŞÜRMEK	: Dilenmek
DÖŞ	: Göğüs
DÖŞEK	: Yatak
DULDA	: Gölgede saklanacak yer
DUTAK	: Tutak
DÜĞÜLCEK	: Dolu yağması
DÜRÜM	: Yufka arasına peynir, çokelek ya da kuru kıyma konarak yenmesi
DÜVE	: Erkek dana
EBE KULAĞI	: Salyangoz
ECÜCÜK	: Az
EKE	: Tecrübeli olgunlaşmış kimse
ELLİK	: Eldiven
ELLEŞMEK	: Dolu çuvalı iki kişi birlikte tutup kaldırmak
ELLEHAM	: Herhalde
EL KAPISI	: Kızın evlendikten sonra gideceği yer, koca evi
ENTERİ	: Kadın elbisesi

ENÜK	: Kedi ya da köpek yavrusu
ENEK	: Bilye
ENGÜR	: Üzüm tanesi
ERSÜN	: Hamur keseceği
ERİŞTE	: Ev makarnası
ESBAP	: Çamaşır
ESSAHTAN	: Sahiden
ESERCELİ	: Saralı
EŞGİ	: Salça
EŞELEK	: Elma, armut gibi meyvelerin yendikten sonra kalan kısmı
EVCÜMAN	: Evine bağlı erkek
EYÜĞÜ	: Kaburga kemiği
ELLEAM	: Her halde
FAK	: Fare kaparı
FENİKMEK	: Baş dönme
FERMANI KESİLMEK	: Takatsız kalmak, kuvvetten düşmek
FIRDOLAYI	: Çepçevre
FİŞKİ	: Hayvan gübresi
GABALAK	: İri
GAHIRDAK	: Koyun kuyruğunun kavrulmuşu
GADDEM	: Parça kadar
GADİNGE	: Adı bilinmeyen yaşlı kadınlara teyze anlamında söylenen söz
GALUK	: Evde kalmış evlenmemiş kız
GATIK	: Yağsız ayran
GAMGA	: Yontulmuş ağaç parçası
GATMER	: Birçeşit börek
GAYDE	: Name, türkü, şarkı
GAYPAK	: Sözünde durmayan
GEBRE	: At tımarında kullanılan alet
GIYMIK	: Ağaçtan yontulmuş iğne kadar küçük parça
GIÇ	: Bacak
GİBAL	: Dış görünüş
GIDIK	: Keçi yavrusu
GIRMAŞMAK	: Kımıldamak
GİLAVADAR	: Üzüm asması
GİLİK	: Parça
GÖLÜK	: Merkez, eşek
GÖDEK	: Kısa boylu
GÖĞ	: Mavi
GURK	: Tavuğun kuluçkaya yatması

GUBARMAK	: Gururlanmak
GUŞLUK	: Sabahla öğle arası, öğleye doğru
GÜMELE	: Çalı çırpıdan yapılmış bağ ya da tarla evi
GÜMBÜDEN	: Birdenbire, aniden
GÜBÜR	: Süprüntü
HAYAT	: Avlu
HABİRE	: Sürekli
HARAR	: Çok büyük çuval
HAŞAT	: Bozulmuş, darmadağın olmuş
HEYİKLEMEK	: Gözetlemek
HELKİ	: Kova
HELLE	: Un çorbası
HEDİK	: Pişirilmiş buğday
HERİ	: Sende
HEĞ	: Küfe
HİM	: Temel
HOĞLAMAK	: Sürmek
HOĞME	: Gökyüzü
HOPLAMAK	: Atlamak
HÖKELEK	: İriyari
İLAĞANÇE	: Leğen
İÇERLEMEK	: Alınıp üzölmek
İLENGER	: Büyük bakır sahan
İLİŞDİR	: Kevgir
İLİK	: Döğme
İSGEMBİ	: Sandalye
İŞGEFE	: Yufka
İŞLİK	: Gömlek
İŞMAR	: Göz kırpması
İŞGİLLİ	: Alingan, şüpheli
IRGAT	: Amele
KOĞUCU	: Dedikoducu
KELEM	: Lahana
KEŞİK	: Sıra
KELİK	: Eski ayakkabı
KEKEÇ	: Kekeme, peltek
KEPENEK	: Kelebek
KESMÜK	: Harmanda iyi dövölmediğinden iri kalan sap
KIRİK	: Eşek yavrusu
KİRTİK	: Sert, dolgun
KİP	: Sağlam, sıkı, bek

KİRPİKLİ	: Kenarı kırtışlı ve kapaklı bakır kap
KOCABAŞ	: Şeker pancarı
KÖMÜŞ	: Manda
KÖME	: Cevizli sucuk
KURNAMAK	: Kedi, köpek gibi hayvanların doğum yapması
KÜT	: Felçli
LALİN	: Takunya
LOĞ	: Damlalarda kullanılan silindir taşı
MAKAT	: Tahta sedir
MAHDUM	: Erkek evlat
MALAMAT	: Berbat
MANGAŞ	: Cımbız
MAĞ	: Ev bölümü
MAYIS	: Sığır pisliği
MEKİR	: Baş belası
MİHLAMA	: Yumurta ile yapılan bir çeşit yemek
MISMİL	: İşe yarar
MİH	: Çivi
MİTİL	: Yüzsüz yorgan
MODUL	: Ucu çivili uzun değnek
MUSANDERE	: Bir çeşit raf
MUHANET	: Faydasız kişi
MULLAMAK	: Kapmak
MUZU	: Zararlı
NACAK	: Bir çeşit kazma
NATIR	: Hamamlardaki kadın hizmetçi
NELBEKİ	: Büyük bakır sahan
OCAKLİK	: Mutfak
ONCACIK	: Çok az
ÖĞÜR	: Yavrulayacak inek
ÖLE	: Hemi
ÖLLÜK	: Bebeklerin kundaklarına ısıtılarak konan çok ince killi toprak
ÖVENDERE	: Ucu Çivili uzun değnek
ÖZELEME	: Yoğurt Çalkaması, ayran
PARSI	: Baca başı
PELVER	: Salça
PETNİ	: Ahırda hayvan yemliğı
PİRTİ	: Kumaş
PİRTİCİ	: Manifaturacı

GU
GU
GU
GU
GU

HA

HA

HA

HA

HI

HI

HI

HI

HI

H

H

H

H

H

H

D

D

D

D

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

I

PİN
PİSİK
POŞUŞ
POŞGÜR
POĞREK
PURPÜRÜM
PÜRÇEKLİ

:Kümes
:Kedi
:Kiriş
:(Peşkir) peçete
:Kiremitten yapılmış boru
:Semizotu
:Havuç

SAKU
SEYİP
SEĞİRTMEK
SIYIRGI
SIVIŞMAK
SİTİL
SİNDİK
SOHRANMAK
SORUTMAK
SOKU
SOFA
SONAK
SOKUM
SULUH
SÜMSÜK

:Ceket
:Başiboş
:Hızlı koşmak
:Tahta kürek
:Sessizce kaybolmak
:Küçük bakır kova
:Civa sülfür
:Bir işi gönülsüz ve homurdanarak yapmak
:Ayakta durmak
:Bulgur döğülen büyük ve içi oyuk taş
:Salon
:Mısır koçanı
:Lokma
:Hamam havlusu
:Pis boğaz

ŞAPLAK
ŞARGADA
ŞİBERMEK
ŞİKİRSİZ
ŞİP
ŞİPELEK
ŞİNAVAT
ŞİŞMEK

:Tokat
:Yaramaz çocuk
:Şımarmak
:Yakışksız
:Çabuk
:Tez canlı
:Üzüm cenderesi
:Fazla gururlanmak

TAVAR
TERPOŞLU
TEYİN
TENTENE
TELEK
TEBELLEŞ

:Kiremitten yapılmış geniş ağızlı su kabı
:Kapaklı bakır kap
:Sincap
:Dantel
:Kümes hayvanlarının kanat tüyleri
:Bir kimsenin diğer bir kimseyi kızdıracak biçimde ilgilenmesi
:Ağaçtan oyulmuş tas
:İnce ağaçtan sopa
:Kuyu kovası
:Kaplumbağa
:Yoğurtlu çorba

TİRKİ
TİLLE
TOLA
TOSBAĞA
TOYGA